

Міністерство освіти і науки України

**ПСИХОЛОГІЯ:
РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ**

Збірник наукових праць

Випуск 12

Засновано у 2013 році

Рівне – 2019

**Ministry of Education and Science of Ukraine
Rivne State University of the Humanities**

**PSYCHOLOGY:
REALITY AND PERSPECTIVES**

Compilation of scientific papers

Issue 12

Founded in 2013

Rivne – 2019

Психологія: реальність і перспективи: збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

Збірник наукових праць «Психологія: реальність і перспективи» включено до Переліку наукових фахових видань України з психології
(на підставі Рішення Атестаційної колегії МОН України від 29 вересня 2016 та Наказу Міністерства освіти і науки України від 07.10.2016, № 1222)

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія КВ № 18713-7513 Р

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем психології. Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, вихователів, учителів, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Павелків Роман Володимирович – доктор психологічних наук, професор, перший проректор, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Заступник головного редактора:

Корчакова Наталія Вікторівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Відповідальний секретар:

Безлюдна Валентина Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ РАДИ:

Максименко Сергій Дмитрович – академік-секретар відділення психології, вікової фізіології дефектології НАПН України, дійсний член НАПН України, директор Інституту психології імені Г. С. Костюка.

Лєвовицький Тадеуш – доктор гуманістичних наук, професор відділення педагогіки і психології професійно-технічної освіти, ректор Вищої педагогічної школи, м. Варшава (Республіка Польща).

Ягієло Ярослав – доктор хабілітований, професор Академії імені Яна Длугоша, м Ченстохова (Республіка Польща).

Пасічник Ігор Демидович – доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психолого-педагогічних дисциплін, ректор Національного університету «Острозька академія».

Шугаєва Людмила Михайлівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Рівненського державного гуманітарного університету.

ЧЛЕНИ РЕДКОЛЕГІЇ:

Вірна Жанна Петрівна – доктор психологічних наук, професор, декан факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Гошовський Ярослав Олександрович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.

Івашкевич Едуард Зенонович – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Камінська Ольга Володимирівна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри загальної психології та психодіагностики Рівненського державного гуманітарного університету.

Кулаков Руслан Станіславович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Литвиненко Світлана Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Михальчук Наталія Олександрівна – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри теорії і практики англійської мови та прикладної лінгвістики Рівненського державного гуманітарного університету.

Назаревич Вікторія В'ячеславівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Немеш Олена Миколаївна – доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри вікової і педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Павелків Віталій Романович – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри загальної психології та психодіагностики, декан психолого-природничого факультету Рівненського державного гуманітарного університету.

Петренко Оксана Борисівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри вікової та педагогічної психології, завідувач кафедри теорії і методики виховання Рівненського державного гуманітарного університету.

Созонюк Ольга Степанівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри вікової та педагогічної психології Рівненського державного гуманітарного університету.

Ямницький Вадим Маркович – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Упорядники: **проф. Р. В. Павелків, проф. Н. В. Корчакова.**

Науково-бібліографічне редагування: **наукова бібліотека РДГУ.**

Рецензент: **Журавльова Лариса Петрівна** – доктор психологічних наук, професор, академік Академії наук вищої освіти України, завідувач кафедри теоретичної психології та психології розвитку Житомирського державного університету імені І. Франка.

Друкується за рішенням Вченої ради РДГУ (протокол № 3 від 28 березня 2019 року).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії.

References

1. Ianush O. Desiat navychok, shcho vriatuiut karieru v 2020-mu / O. Yanush [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <https://studway.com.ua/10-navichok/>
2. Klasyfikatora profesii DK 003:2010 (zatverdzhenyi Nakazom Derzhspozhyvstandartu Ukrainy vid 28.07.2010 № 327) [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm
3. Romanova E. S. 99 populjarnyh professij. Psihologicheskij analiz i professiogrammy / E. S. Romanova. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2008. – 464 s.
4. Semenjuk Je. P. Informatizacija obshhestva, kul'tura, lichnost' / Je. P. Semenjuk // Nauchno-tehnicheskaja informacija. Serija 1. – 1993. – № 1. – S. 1–3.
5. Talizina N. F. Upravlinnja procesom zasvoennja znan' / N. F. Talizina. – M. : MDU, 1975. – 343 s.
6. Janush O. Desjat' navichok, shho vrjatujut' kar'eru v 2020-mu [Elektronnij resurs] / O. Janush. – Rezhim dostupu : <https://studway.com.ua/10-navichok/>

V. V. Kyrychenko MODEL OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF THE STATE PROFESSIONAL SERVICE

In modern society there is a need for the development of a high level of information culture of the individual. The purpose of the article is development invariant model of professional competence of a civil servant and to describe the significance of information culture in its structure. It was implemented within the framework of the project Institute for Economics and Forecasting of the National Academy of Sciences of Ukraine «Assessment of the market of managerial public services and functional and competency of the civil service and civil servants in Ukraine».

In the analysis of the current regulatory framework governing the activities of public servants in Ukraine and the European public administration experience, we have identified the following invariant functions and public service and the competence of public servants in Ukraine: Making effective decisions, Ability to work with information, Ability to manage effectively, Leadership (public activity), Stress resistance, Ability to use ICT in professional activities, Ability to learn and develop new knowledge and experience, Ability to communicate and interact, Critical thinking, Change Management and Project Activity, Ability to achieve the set goals, Management of finance and other material, intellectual (spiritual) resources.

As a result of the study, we determined that information culture is part of the professional competence of professions that are related to social communication and interaction with information systems.

Key words: professional activity, public service, invariants of professional activity, competence, information culture.

УДК 159.922.6

Н.В.КОРЧАКОВА

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ВІКОВОЇ ГЕНЕЗИ ПРОСОЦІАЛЬНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

Стаття висвітлює основи вікової динаміки гуманістично зорієнтованої стратегії особистості, механізми формування мотивації на користь Іншого, витоки та передумови уважного ставлення до партнерів по взаємодії та їх розвиток у процесі соціалізації. Обговорюються сутнісні характеристики психологічних механізмів просоціальності особистості, їх трансформування та зміна особливостей функціонування впродовж онтогенезу. Висвітлюються питання переструктурування та особливостей взаємодії психологічних механізмів емпатійних тенденцій особистості, її готовності надавати підтримку та допомогу Іншому.

Ключові слова: просоціальність, психологічні механізми, наслідування, соціальна перцепція, інтеріоризація, ідентифікація, рефлексія, емоційне перемикання, моральна рефлексія, емпатія, стереотипізація, ретроспекція, цілепокладання, смислотворення.

Стаття освещает основы возрастной динамики гуманистически ориентированной стратегии личности, механизмы формирования мотивации в пользу Другого, зарождающиеся в раннем детстве механизмы внимательного отношения к партнерам по взаимодействию и их дальнейшее развитие в процессе социализации. Обсуждаются существенные характеристики

психологических механизмов просоциальности личности, их трансформирование и изменение особенностей функционирования на протяжении онтогенеза. Освещаются вопросы переструктурирования и особенностей взаимодействия механизмов эмпатических тенденций личности, ее готовности оказывать содействие и помощь Другому.

Ключевые слова: *просоциальность, психологические механизмы, наследование, социальная перцепция, интериоризация, эмоциональное переключение, моральна рефлексия, эмпатия, стереотипизация, ретроспекция, целепокладание, смыслообразование.*

Постановка проблеми. Питання соціально-психологічних особливостей і закономірностей поведінки людини у великих і малих соціальних спільнотах належить до актуальних напрямків психологічних пошуків. Особливу значущість, у цьому контексті, має розкриття психологічних механізмів гуманістичної взаємодії - механізмів, що обумовлюють готовність людей до партнерства, взаємної підтримки і допомоги, чутливого ставлення до потреб Іншого та його станів. Як відомо, у сучасній психологічній літературі не існує однозначного підходу до визначення сутності психологічного механізму. Переважно його визначають через категорію «суб'єктивного опису» чи «суб'єктивного відображення» об'єктивних процесів, які забезпечують взаємодію людини з оточуючим середовищем».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні механізми соціальної поведінки особистості аналізуються у роботах В. Г. Агеева, І.С. Булах [2], В.Г. Леонтєва, В.В. Сталіна. Як наголошує І. О. Коверзнева, психологічні механізми мають різне функціональне навантаження, різну сферу дії, але всі вони лежать в основі різноманітних видів та форм активності людини, тому встановлення характеру, принципів, умови їх дії є виключно важливим для розуміння людської активності [6, с.77]. Для нашого дослідження особливу значущість мають дослідження механізмів просоціальної поведінки. Зокрема у роботах Л.П.Журавльової [3], В. М. Варганян, І. М. Коган, Т. В. Коломієць, В. І. Кротенко, В. З. Лучків, О. А. Орищенко обговорюються динамічні аспекти зародження і вікового розгортання механізмів емпатії. У дослідженнях І. М. Багмет, Г.С.Беккер, Т. В. Гольцовой, І. Г. Лаверичева аналізуються процеси розвитку альтруїстичних тенденцій та милосердя (Л. В. Данілова, Л. В. Іваненко, Г. М. Свідерська). У роботах зарубіжних і вітчизняних психологів піднімаються питання механізмів допомагаючої поведінки (Андреев П. В., С. Браунел, М. Кюстер, Д. Соммервіль, С. Слоун, М. Торренс, Ф. Уорнекен. Все ж, спираючись на результати теоретичного аналізу проблеми, можна стверджувати, що питання вікового генезу механізмів різних видів просоціальної поведінки особистості у психологічній літературі висвітлено недостатньо.

Мета нашого дослідження зорієнтована на простеження вікової генези мотивів про соціальності особистості впродовж онтогенезу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Просоціальність особистості – складне, інтегративне утворення. Його розвиток пов'язаний з дією системи психологічних механізмів, які зумовлюють формування основних новоутворень у диспозиційній системі та визначають зміни у функціонування конструкта впродовж онтогенезу. Не зупиняючись на описі кожного із механізмів (вони детально аналізуються при висвітленні явища соціалізації), позначимо їх вікову динаміку у процесі просоціального розвитку. До основних *механізмів* розвитку просоціальності ми відносимо: наслідування, перцепцію (з механізмом предметного та соціального спрямування), інтеріоризацію, ідентифікацію, рефлексію, емоційне перемикавання, моральну рефлексію, емпатію, стереотипізацію, ретроспекцію, цілепокладання, смислотворення.

Механізм *наслідування* простежується у просоціальній поведінці людини впродовж усього життя, але найвагоміший вплив він має на початкових етапах онтогенезу (Л. Ф. Обухова, І. В. Шаповаленко, В. Просецький). Як засвідчують результати наукових спостережень, здатність до наслідування гуманістично-орієнтованої поведінки інтенсивно формується впродовж раннього дитинства (В. В. Абраменкова [1]). Воно виявляється у спрощеному відтворенні сприяючої поведінки дорослого, імітації його дій з можливим виникненням реакцій емпатійного відгуку чи без них. На нашу думку, наслідування, як механізм первинного набуття просоціального досвіду, починає функціонувати з початку другого року життя, що відповідає другому етапу його розвитку за класифікацією В. О. Просецького. На цьому етапі відбувається виокремлення окремих соціально орієнтованих дій дорослого і їх відтворення. Якісні перетворення у механізмі просоціального наслідування відбуваються на завершальному етапі раннього дитинства, з переходом на рівень, що дістав назву символічного моделювання (Л. П. Обухової, І. В. Шаповаленко). У дітей виникає здатність простежувати ланцюг просоціальних дій дорослого і відповідно наслідувати найпростіші форми поведінки. Подальші зміни відбуваються на етапі ігрового та узагальнено-символічного імітування завдяки переходу дітей до відтворення узагальнених схем просоціальної поведінки не

окремої людини, а «соціального дорослого», що забезпечує інтеріоризацію норм співжиття, взаємодопомоги і підтримки. З цього етапу відбувається не лише трансформування імітаційних можливостей дитини, а й об'єднання механізму наслідування з більш пізніми способами когнітивної і емоційної орієнтації.

Не зупиняючись на механізмах генетичного зумовлення просоціальних форм реагування зазначимо, що у період раннього дитинства засвоєння основ просоціальності пов'язане також з функціонуванням *механізмів перцепції* та її особливого різновиду – соціальної перцепції (В. В. Абраменкова, О. В. Запорожець, В. С. Мухіна). Когнітивні операції першої групи дозволяють дитині виокремлювати зміни, що відбуваються у світі предметів. Це важливий елемент як декодування ситуацій з потенційним просоціальним контекстом, так і прийняття релевантних рішень щодо необхідності втручання в ситуацію. Механізми *соціальної перцепції* – це спосіб проникнення у ментальний світ іншої людини, простеження зв'язку між намірами, станами і діями людини. Вибудовуючись з перших днів життя механізм перцепції є умовою і засобом формування просоціальних реагувань та розвитку просоціальності особистості.

Просоціальна поведінка – різновид соціальних програм людини, тому закономірно, що її розвиток неможливий без механізму інтеріоризації. Впродовж багатоміліардної історії людство сформувало основні правила співжиття. Однією із ліній нормативної системи є правила просоціальної групи. Механізм їх виокремлення та присвоєння започатковується з періоду дошкільного дитинства (О. М. Леонтьєв, Л. С. Виготський). На кожному з періодів онтогенезу механізм інтеріоризації виконує різні функції у формуванні просоціальності особистості. На початкових етапах – увага до соціальних і моральних норм, трансформація зовнішньої активності у внутрішню структуру психіки веде до появи внутрішньої мислинневої діяльності, формування нового бачення системи «Я-інший», виникнення первинних особистісних норм просоціального змісту.

Здатність людини до емпатії у психологічній науці визнається і як різновид просоціальної самореалізації, і як один з механізмів формування особистісної якості (Т. П. Гаврилова, Т. Д. Карягіна, К. Роджерс). *Механізм емоційного перемикавання* забезпечує не лише виникнення уваги до емоційних станів іншого, а й зміну емоційного самопочуття в емпатогенних ситуаціях (С. А. Белічева, Л. П. Журавльова [3]). Як наслідок виникає здатність до емоційної децентрації, розуміння станів іншого, виникнення співчуття та співпереживання. На кожному із періодів онтогенезу механізм емпатії обумовлює все нові і нові можливості просоціального реагування. Саме він, забезпечуючи розгортання антиципуючих емпатійних відносин, сприяє інтеграції процесів становлення емпатійності як особистісної якості у підлітковому та юнацькому періодах. У зрілому віці завдяки ускладненню моносуб'єктної трансфінітної емпатії здійснюється продуктивне піклування про інших на основі сформованих екзистенційних потреб, усталених процесів смислотворення, самореалізації через духовне та універсальне емпатійне ставлення.

Як і всі інші особистісні якості просоціальність особистості не може сформуватися за відсутності *механізму ідентифікації* – здатності виходити за межі Я, привносити у структуру свідомості особливості, схильності, почуттів інших та переживати їх як свої. Ідентифікація сприяє формуванню ставлення до себе як суб'єкта допомоги, появу конструкта «просоціальна ідентичність». Вона забезпечує психологічні основи для активної участі у вирішенні проблем іншого, засвоєння конвенційних норм, правил, ролей. Загальні особливості механізму ідентифікації детально проаналізовані у низці наукових робіт (В. С. Мухіна С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтьєв А. В. Мудрик). Вікова генеза механізму ідентифікації у лоні просоціальних цінностей забезпечує поступовий рух у напрямку побудови та реалізації ідеального просоціального Я образу.

У розвитку просоціальності особистості важливу функцію виконує *механізм рефлексії*. Його сутність і динаміка достатньо широко висвітлена у наукових джерелах. Вікові аспекти розвитку рефлексивних процесів в період молодшого шкільного віку, у лоні моральної проблематики, презентовано в роботах А. В. Мудрик, Р. В. Павелківа, Н. О. Яцюк. Становлення механізму особистісної та моральної рефлексії у процесах особистісного зростання в підлітковому віці розкрито у роботах І. С. Булах [2]. На нашу думку, ознаки просоціальної рефлексії, як різновиду означених процесів, можна спостерігати з періоду дошкільного дитинства. Саме процеси моральної та особистісної рефлексії забезпечують можливість аналізувати власну участь у життєдіяльності інших, оцінювати її як нормативну стратегію. Генеза механізмів рефлексії забезпечує виокремлення та подальше функціонування просоціальної ідентичності, побудову просоціальних поведінкових програм відповідно до системи гуманістичних цінностей і власних переконань.

На етапах дорослішання система механізмів просоціального розвитку особистості доповнюється процесами цілепокладання, смислотворення та стереотипізації. Зокрема *механізм цілепокладання* забезпечує людині здатність визначати особистісно значущі цілі щодо підтримки

інших, вибудувувати модель просоціальної самореалізації. Його загальна сутність проаналізована у роботах В. Архіпова, В. Г. Асеева, Л. С. Виготського. Механізм *смислотворення* – основа зрілої психіки (К. Абульханова-Славська; В. О. Татенко [7], Т. М. Титаренко, В. М. Ямницький). Його виокремлення у руслі значущої для нас проблематики дозволяє простежувати розвиток просоціальної суб'єктності як внутрішньої здатності до самовизначень у ситуаціях з потенційним просоціальним контекстом.

Смислотворення забезпечує дорослій людині творчу, духовну просоціальну самореалізацію. У період пізньої дорослості цей механізм сприяє збереженню ціннісної сутності «Я» образу, подальшу просоціальну участь людини у житті інших, що є важливою лінією програм позитивного старіння. У цей віковий період загальна система функціонування конструкта доповнюється *механізмом ретроспекції*. Аналіз його сутності і функціонування здійснено плеядою вітчизняних психологів (І. С. Булах, В. О. Татенко). У контексті просоціального розвитку механізм ретроспекції сприяє актуалізації образу просоціального «Я», шляхом пригадування та аналізу власного просоціального досвіду, його використання для подальшого утвердження просоціальної самореалізації, персоніфікації поведінки. Процес ретроспекції разом з механізмом стереотипізації – основа збереження активних просоціальних позицій у період пізньої зрілості.

Вікова динаміка психологічних механізмів розвитку просоціальності особистості подана у таблиці 1.

Таблиця 1

Вікова генеза психологічних механізмів просоціальності особистості

Основні механізми	Змістова сутність механізму на кожному з етапів розвитку просоціальності особистості	Наслідки функціонування
1	2	3
Етап інтегративної просоціальності		
смислотворення (К. Абульханова-Славська; В. О. Татенко Т. М. Титаренко, В. М. Ямницький)	функціонування просоціальної суб'єктності як внутрішньої готовності до самовизначення у ситуаціях з потенційним просоціальним контекстом	творча, духовна просоціальна самореалізація як лінія позитивного старіння, збереження ціннісної сутності «Я» образу
ретроспекція (І.С.Булах, В. О. Татенко)	актуалізація образу просоціального «Я», пригадування та аналіз власного просоціального досвіду	використання минулого для утвердження просоціальної самореалізації, персоніфікація поведінки
емпатія (Л.П.Журавльова, Т. П. Гаврилов, Т. Д. Карягіна, К. Роджерс)	ускладнення моносуб'єктної трансфінітної емпатії	продуктивне піклування про інших на основі сформованих екзистенційних потреб, усталених процесів смислотворення, самореалізації через духовне та універсальне емпатійне ставлення
Етап особистісно досягнутої просоціальності		
смислотворення (К. Абульханова-Славська; В. О. Татенко Т. М. Титаренко, В. М. Ямницький)	розвиток просоціальної суб'єктності як внутрішньої здатності до самовизначення у ситуаціях з потенційним просоціальним контекстом	творча, духовна просоціальна самореалізація як лінія перетворення себе та свого життєвого середовища
ідентифікація (В.С. Мухіна, А.В. Мудрик С.Л. Рубінштейн О.М. Леонтьєв,)	переживати свою присутність у життєвому світі іншого як особистісну стратегію	орієнтація на світогляд у побудові та реалізації ідеального просоціального Я образу

емпатія (Л. П. Журавльова, Т. П. Гаврилов, Т. Д. Карягіна, К. Роджерс)	ускладнення моносуб'єктної трансфінітної емпатії	продуктивне піклування про інших на основі розвитку екзистенційних потреб, розгортання процесів смыслотворення, самореалізації через духовне та універсальне емпатійне ставлення
стереотипізація (В. С. Асєєв, Н. П. Суходольська)	здатність до вироблення стійких, еталонних схем реагування у просоціальних ситуаціях, на основі селекції, категоризації, оціночної поляризації соціальної інформації	прискорена, спрощена, автоматизована побудова просоціальних програм, вибір адекватних реакції в емпатогенних ситуаціях на основі узагальнення попереднього життєвого досвіду
Етап позиційної просоціальності		
ідентифікація (В. С. Мухіна, А.В. Мудрик С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонтєв)	здатність поставити себе на місце іншої людини, пережити свою присутність у життєвому світі іншого	розвиток просоціальної ідентичності
цілепокладання (В. Архипов, В. Г. Асєєв, Л. С. Виготський)	здатність визначати особистісно значущі цілі щодо підтримки інших	побудова ідеальної моделі просоціальної самореалізації
моральна рефлексія (І. С. Булах, Н. І. Гуткіна, Р. В. Павелків)	утвердження моральної автономії, розгортання процесів метапізнання у змістово-смысловому полі нормативного просоціального «Я»	функціонування просоціальної ідентичності, побудова просоціаль- них поведінкових програм відповід- но до світоглядних цінностей
емпатія (Л. П. Журавльова, Т. П. Гаврилов, Т. Д. Карягіна, К. Роджерс)	розгортання антиципуючих емпатійних відносин, трансцендентної емпатії	інтеграція процесів у становлення емпатійності як особистісної якості
стереотипізація (В. С. Асєєв, Н. П. Суходольська)	здатність до побудови еталонних схем оцінювання і реагування у просоціальних ситуаціях, на основі селекції, категоризації, оціночної поляризації соціальної інформації	прискорення та автоматизація прийняття просоціальних рішень та вибору стратегії реагування
моральна рефлексія (І. С. Булах, Н. І. Гуткіна, Р. В. Павелків)	прийняття просоціальних цінностей на основі внутрішнього діалогу; оцінювання себе і своєї поведінки відповідно до соціальних і моральних норм. осмислення просоціального «Я»	дотримання моральних приписів у просоціальних ситуаціях; переживання почуттів сорому і провини при порушенні норм, моральна автономія
Етап нормативно-диспозиційної просоціальності		
ідентифікація (В.С. Мухіна С.Л. Рубінштейн, О. М. Леонтєв А. В. Мудрик)	здатність поставити себе на місце іншого; включення просоціальних якостей до Я-образу	формування ставлення до себе як суб'єкта допомоги, поява конструкта «просоціальна ідентич- ність»; активна участь у вирішенні проблем іншого, засвоєння конвенційних норм, правил ролей,
емпатія (Л. П. Журавльова, Т. П. Гаврилов,	поява моносуб'єктності та групоцентричності у системі емпатійних відносин	розвиток емпатійності як вікового новоутворення

Т. Д. Карягіна, К. Роджерс)		
інтеріоризація (О. М. Леонт'єв, Л. С. Виготський)	прийняття соціальних і моральних норм на рівні ціннісної системи	формування змістової просоціальної ідентичності
Етап соціально-нормативної просоціальності		
емоційне перемикання (С. А. Белічева, Л. П. Журавльова)	увага до емоційних станів іншого, зміна емоційного самопочуття в емпатогенних ситуаціях	розуміння емоційних переживань іншого; виникнення співчуття та розвиток співпереживання
рефлексія (А. В. Мудрик, Р. В. Павелків Н. О. Яцюк)	здатність думати про свою участь у життєдіяльності іншого як нормовідповідну стратегію	первинне формування суб'єктності у ситуаціях просоціального типу
ідентифікація (В. С. Мухіна С. Л. Рубінштейн, О. М. Леонт'єв А. В. Мудрик)	приписування собі особливостей, схильностей, почуттів інших та переживати їх як свої	формування механізмів соціальної поведінки, становлення відносин з іншою людиною на позитивних емоційних засадах; побудова позитивного «Я» образу
наслідування (Л.Ф. Обухова, . В. Мудрик І. В. Шаповаленко, В. Просецький)	виокремлення поведінки дорослого як соціального зразка в емпатогенних та потенційно просоціальних ситуаціях	відтворення набору дій відповідно до засвоєної схеми
інтеріоризація (О. М. Леонт'єв, Л. С. Виготський В. К. Вілюнас)	увага до соціальних і моральних норм, трансформація зовнішньої активності у внутрішні структури психіки; ставлення у системі «Я-інший»	поява внутрішньої мислительної діяльності; виникнення первинних особистісних норм
Етап елементарної просоціальності		
перцепція; соціальна перцепція (О. В. Запорожець В. В. Абраменкова, В. С. Мухіна)	виокремлення змін у предметному світі	встановлення зв'язків між змінами у предметному світі і намірами іншого
	виокремлення іншої людини, її дій і поведінки	первинне розуміння намірів іншого
наслідування (Л.Ф. Обухова, І. В. Шаповаленко, В. Просецький)	спрощене відтворення дій дорослого із можливим запуском механізмів емоційного відгуку	імітація дій дорослого з елементами емоційного відгуку чи без нього

Висновки та перспективи подальших досліджень. Психологічні механізми поведінки забезпечують організацію взаємодії людини з соціальним оточенням, реалізацію її особистісних та міжособистісних програм. Це основа усіх різновидів соціальних зв'язків особистості з реальними і потенційними партнерами. Важливу роль у становленні особистості відіграє розвиток її просоціальності – готовності і здатності діяти на благо іншої людини чи спільноти. Вікова динаміка просоціальної стратегії зумовлена онтогенетичними змінами у сфері психологічних механізмів соціальної поведінки, що виявляється у розширенні їх різновидів та зміні особливостей функціонування на кожному із вікових етапів. Подальший аналіз вікової специфіки просоціальності передбачає простеження особливостей поєднання різних психологічних механізмів соціальної поведінки у процесі соціалізації особистості.

Список використаних джерел

1. Абраменкова В. В. Социальная психология детства: Уч. пособ. / В. В Абраменкова. – Москва : ПЕР СЭ, 2008. – 431 с.
2. Булах І. С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи / І. С. Булах. – Вінниця : Нілан-лгд, 2016. – 340 с.

3. Журавльова Л. П. Психологія емпатії: монографія. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І Франка, 2007. – 328 с.
4. Гулевич О. А. Индивидуальная помощь: когда и почему люди помогают друг другу? / О. А. Гулевич, Н. Ю. Амелина, О. В. Корсун // Психологические исследования нравственности. – Москва: Институт психологии РАН, 2013. – С. 71–97.
5. Лаверычева И. Г. Философские и естественнонаучные основания теории эгоизма и альтруизма: автореф. дис. ... канд. философ. наук: спец. 09.00.13 / И. Г. Лаверычева. – Санкт-Петербург, 2009. – 24 с.
6. Психология активности и поведения: учеб.-метод. комплекс / авт.-сост. И.А. Коверзнева.– Минск: изд-во МИУ, 2010. – 316 с.
7. Татенко В. О. Методологія суб'єктно-вчинкового підходу: соціально-психологічний вимір: монографія / В.О. Татенко. – К. : Міленіум, 2017. – 184с.

References

1. Abramenkova V. V. Sotsialnaya psihologiya detstva: Uch. posob. / V. V Abramenkova. – Moskva : PER SE, 2008. – 431 s
2. Bulah I. S. Psihologiya osobistlnogo zrostannya pldlItklv: realiyi ta perspektivi / I. S. Bulah. – Vinnitsya : Nilan-ltd, 2016. – 340 s.
3. Zhuravl'ova L. P. Psy`xologiya empatiyi: monografiya. – Zhy`tomy`r: Vy`d-vo ZhDU im. I Franka, 2007. – 328 s.
4. Gulevich O. A Individualnaya pomoshch: kogda i pochemu lyudi pomagayut drug drugu? / O. A. Gulevich. N. Yu. Amelina. O. V. Korsun // Psikhologicheskiye issledovaniya npravstvennosti. – Moskva: Institut psikhologii RAN. 2013. – S. 71–97.
5. Laverycheva I. G. Filosofskiye i estestvennonauchnyye osnovaniya teorii egoizma i altruizma: avtoref. dis. ... kand. filosof. nauk: spets. 09.00.13 / I. G. Laverycheva. – Sankt-Peterburg. 2009. – 24 s.
6. Psikhologiya aktivnosti i povedeniya: ucheb.-metod. kompleks / avt.-sost. I.A. Koverzneva. – Minsk: izd-vo MIU. 2010. – 316 sNakonechna M. M. Dopomoga inshomu: psy`xologichny`j aspekt: monografiya / M. M. Nakonechna. – Ky`yiv : Vy`d. Dim «Slovo», 2012. – 184 s.
7. Tatenko V. O. Metodologiya sub'Ektno-vchinkovogo pldhodu: sotsialno-psihologichnyy vimlr: monografiya / V.O. Tatenko. – K. : Millenium, 2017. – 184 s

N. Korchakova PSYCHOLOGICAL MECHANISMS OF AGE-RELATED GENESIS OF PERSONALITY PROSOCIALITY

The paper deals with the issue of the basic psychological mechanisms of genesis of prosociality as a unique personality trait, which manifests in actions associated with helping and supporting other people, taking into account their needs, intentions and emotional states. Prosociality is considered as a biosociopsychic construct which consists of the inner core components and peripheral one. Inner core combines prosocial identity, cognitive, emotional and motivational components. The peripheral part is represented by a behavioral component, which serves as an indicator of the evolution of this personality trait. The author considers the age-related genesis of prosociality as a lifetime evolution of the personal trait, expressed in a large diversity of developmental changes (separation and harmonization of the principal components; changes in its hierarchical structure and the transformation of dominant components) due to the shifts of the determinants and mechanisms that cause the varying levels and the features of prosocial activity.

Author discusses the main psychological mechanisms underlying the age-related changes in prosocial behaviors in different periods of ontogeny such as emulation, object-oriented/ social perception, interiorization, identification, self-reflection, emotional switching, moral self-reflection, empathy, stereotypization, retrospection, goal setting and conceptualization. On the each stage of ontogeny underlying mechanisms determine increasing attention to the need of Others, occurrence of new or more complex forms of prosocial activity.

Presented information might clarify educational ways of stimulation of prosocial development during different periods of ontogeny.

Key words: *prosociality, prosocial behavior, psychological mechanisms, emulation, object-oriented/ social perception, interiorization, identification, self-reflection, emotional switching, moral self-reflection, empathy, stereotypization, retrospection, goal setting and conceptualization.*

З М І С Т

Павелків Р.В. Рефлексія як механізм особистісно-професійного становлення майбутніх вчителів.....	5
Артемова О.І. Соціально-психологічні чинники входження молоді у субкультурний простір.....	11
Бабій М. Ф. Розвиток інтелектуальних здібностей у процесі навчально-ігрової взаємодії.....	15
Безлюна В.І., Осмак Л.П. Психологічний аналіз стратегій міжособистісної взаємодії підлітків.....	20
Богач О.В., Кіршо С.М. Психологічні передумови порушення академічної доброчесності у студентській спільноті.....	26
Волинець Н.В. Порівняльний аналіз особливостей особистісного благополуччя прикордонників та фахівців інших професійних спільнот в залежності від стажу роботи.....	33
Вронська В.М. Особливості психологічної компетентності медичної сестри дошкільного навчального закладу.....	41
Главінська О.Д., Новік Л.О. Усвідомлення майбутніми психологами професійної належності.....	45
Дерев'яно Н.З. Роль інклюзивного освітнього середовища для розвитку просоціальної поведінки підлітків.....	50
Джеджер К.В. Комунікативні уміння як чинник конкурентоспроможності майбутнього вихователя.....	55
Джеджер О.В. Емоційне переживання як детермінуючий чинник результативності навчальної діяльності студентів.....	60
Журавльова Л.П., Мужанова Н.В. Динаміка ціннісно-сислової сфери учасників субкультур.....	66
Злагодах В.В., Буняк А.С. Психологічні особливості самоставлення у підлітків з проявами віктимної поведінки.....	71
Ivashkevych E., Yatsjuryk A. The diagnostics of the development of social intelligence of the person using proverbs and sayings.....	77
Ічанська О.М., Гірчук О.В. Особливості емпатії студентів-психологів на різних етапах професійної підготовки.....	82
Камінська О.В., Дружиніна І.А. Динаміка ціннісних орієнтацій студентів-психологів під час навчання у ЗВО.....	87
Камшеко К.І. Теоретична модель суб'єктивного благополуччя гомосексуальної особистості.....	93
Каряка І.В. Гендерні ознаки прояву стресостійкості працівників авіаційних організацій.....	98
Кириченко В.В. Інваріантна модель фахових компетентностей державного службовця.....	103
Корчакова Н.В. Психологічні механізми вікової генези просоціальності особистості.....	108
Коць М.О., Ятчук Т.М. Специфіка діагностики особистісної сфери підлітків з особливими освітніми потребами.....	115
Кравченко С.І. Трактатування явищ суспільної єдності в сучасній психології.....	121
Крижановська З.Ю., Мірченко С. Мотиваційний компонент самореалізації в спортивній діяльності.....	127
Кулакова Л.М., Кулаков Р.С. Гідність та мораль: філософсько-психологічний зміст.....	131
Литвиненко С.А., Ямницький В.М. Психотерапія дітей та підлітків: традиції та сучасні підходи.....	137
Магдисюк Л.І., Павлова Б.В., Пасічко В.В. Міжособистісне спілкування та його вплив на функціонування осіб пізньої зрілості.....	142
Магдисюк Л.І., Рубцова І.О. Психологічні особливості виникнення тривожності у безробітних.....	147
Маслова В.А. Соціально-психологічні чинники забезпечення саморегуляції емоційних станів менеджерів освіти.....	152
Михальчук Н.О., Примачок Л.Л. Психологічні особливості корекції психомоторних розладів у хворих із ішемічним інсультом.....	158
Мушкета Р., Кіндрат П.В., Демчук О.О. Педагогічні впливи у спортивних неформальних угрупованнях як метод соціалізації молоді.....	164
Назаревич В.В., П'ясецька О.В. Остракізовані ознаки аутоагресивної поведінки підлітків.....	168
Павелків В.Р. Зміна рівня вираженості особистості деструкцій у представників молодіжних субкультур після впровадження превентивно-корекційної роботи.....	176
Подкопасва Ю.В., Гірчук О.В. Умови формування та трансформації самоставлення у дітей і підлітків.....	184
Рудь Г.В. Дослідження феномену прокрастинації в юнацькому віці.....	190

Сечейко О. В. Динаміка прогнозування персонального професійного майбутнього студентами-психологами.....	196
Скрипка А.І. Теоретико-методологічні проблеми дослідження ставлення підлітків до учасників булінгу (на прикладі учнів військового ліцею).....	203
Созонюк О. С. Методологічні основи структурно-функціональної моделі психологічної культури вчителя початкової школи.....	207
Сторож О. В. Теоретичний аналіз етапів творчої соціалізації особистості.....	212
Трибулькевич К. Г. Молодіжні організації та субкультури в українській незалежній державі: потенціал впливу на становлення особистості студентського лідера.....	217
Хомич І. С. Особливості соціально-психологічної компетентності молодших школярів у сфері нормовідповідності власної поведінки.....	223
Шевченко Р. П. Субдепрессивное состояние у студентов высших учебных заведений специальности морского и речного транспорта.....	228
Яцина О. Ф. Практики батьківства і «не-батьківства»: реалії постмодерної соціальності.....	233
Відомості про авторів	240

Наукове видання

ПСИХОЛОГІЯ: РЕАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ

Збірник наукових праць

Випуск 12

Упорядники:

проф. Павелків Р. В., проф. Корчакова Н. В.

Науково-бібліографічне редагування:

наукова бібліотека РДГУ

П-86 **Психологія: реальність і перспективи:** зб. наук. пр. Вип. 12 / упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; ред. кол. : Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова, В. І. Безлюдна. – Рівне : РДГУ, 2019. – 244 с.

УДК 159.9+316.6

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2019

Підписано до друку 28.05.2019 р.

Формат 60x84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman". Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 28,37. Наклад 300. Зам. № 42.

Надруковано в друкарні видавництва «Волинські обереги».

м. Рівне, вул.16 Липня, 38;тел./факс (0362) 62-03-97

e-mail:oberegi97@ukr.net

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта видавничої справи
ДК №270 від 07.12.2000 р.